

Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi

Yılmaz GÜVEN

*Dr., Eskişehir Vergi Mahkemesi Hakimi
yilmazguven@hotmail.com*

I. Giriş

Bilgi teknolojisindeki hızlı ilerleme ulaşım ve iletişim alanında hızlı gelişmeyi doğurmuştur. Uluslararası mal ve hizmet ticareti ve mali sermaye akımları bu süreçte artış göstermiştir. Bu gelişmeler dünyayı küçük bir köy haline dönüştürmüştür. Küreselleşme adı verilen bu süreçte gelir elde etme biçimi ve gelirin tüketim yapısı tamamen değişmiş, ulusal nitelikli olmaktan çıkarak uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Ulusal ekonomi, ulusal siyaset, ulusal kültür kavramları uluslararası ekonomi, uluslararası siyaset ve uluslararası kültür kavramlarının gölgesinde kalmıştır. Bu süreç farklı ülkelerden insanları bir araya getiren ulus ötesi yeni çıkar grupları ortaya çıkarmıştır. Ülkeler bu sürece uyum sağlayabilmek için ekonomilerini dışa açarken, iç ekonomik yapıyı uluslararası ekonomik düzenlemelere uygun hale getirme zorunluluğunu hissetmeye başlamışlardır. Bir yandan bu uyum süreci diğer yandan ülkedeki yaşam standartlarını yükseltme gayretleri ülkeleri dış kaynak bulma sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır.

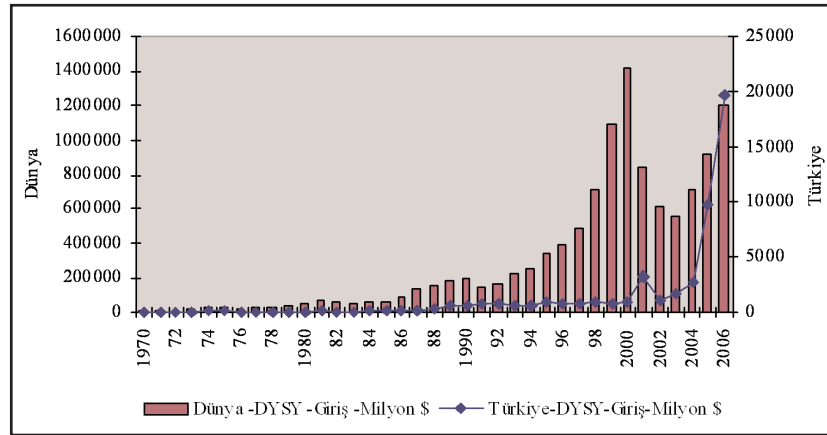
Başlangıçta gelişmiş ülkeler arasında ortaya çıkan bu yakınlaşma, artık daha geniş bir alana yayılarak gelişmekte olan ülkeleri de içine almaya başlamıştır. Bilginin hızla artması ve yayılması, ulaşım, iletişim ve altyapı alanındaki hızlı gelişmeler ülkeler arasında ekonomik sınırları ortadan kaldırarak, ekonomik entegrasyonların yolunu açmıştır. Ekonomik entegrasyonlar gümrük tarifelerinin ve kotaların kaldırılmasına, sermayenin üretimin düşük maliyetli olduğu bölgelere kaymasına neden olmuştur. Çokuluslu Şirketler (ÇUŞ) önderliğinde gelişen bu süreç Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı (DYSY) olarak pazanın geniş, hammaddenin bol olduğu, emek ücretlerinin ve riskin düşük olduğu ülkelere yönelmiştir. Gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) yatırım için gerekli tasarruf açıklarını ve ödemeler dengesi için gerekli döviz açıklarını diğer ülkelerden yabancı özel sermaye yatırımlarıyla, dış borçlanmayla, yardımlarla ve hibelerle karşılama imkanına sahiptirler. Ancak yardım ve hibelerin politik, dış borçlanmanın ekonomik sonuçları nedeniyle GOÜ için yabancı özel sermaye yatırımları daha çekici hale gelmektedir. Günümüzde, ekonomik sistemleri ne olursa olsun bütün ülkeler DYSY’ni çekebilmek uğruna kıyasıya bir yarış içine girmişlerdir. Bu yarış gün geçtikçe kızışmaktadır. Çünkü gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında refah uçurumunun törpülenmesi ve uluslararası gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi, ya emeğin gelişmekte olan ülkelere hareketini ya da yatırımların DYSY olarak gelişmiş ülkelere hareketini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma, ülkemizin günümüze kadar gerek yapısal, gerekse konjoktürel sebeplerden dolayı DYSY için neden cazip bir ülke konumunda olmadığına tespitini yapıp, bu hususta atılması gereken adımlarla ilgili olarak bilgi verme amacına yöneliktir. DYSY'nın ülkemizin ekonomik gelişimini olumlu şekilde etkilemesi için hangi alanlarda teşvik uygulaması yapılması, hangi sektörlerin ülkemizin gelişimi açısından hayati öneme sahip, istihdam, büyüme ve rekabet yaratıcı etkileri açısından hangi yatırımların öncelikli olduğu hususu ile hizmet sektöründe, özellikle banka ve finans ile perakende sektöründe görülen mevcut kuruluşların topyekün satın alınması suretiyle gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımları şeklindeki DYSY'nın ülkenin ekonomik kalkınması için hedeflenen yatırımlardan uzak olmasının yanı sıra sermaye tranferi suretiyle ülke kaynaklarının milli ekonomi dışına çıkarılmasına yol açması sebebiyle yaratacağı olumsuz etkilerin görülmesini sağlayacak ampirik bir çalışma ve sonuçları itibarıyla öneriler hazırlama amacına yöneliktir.

Bu çalışmamız; hangi sektörlerde birim miktarda yapılacak DYSY'nın istihdam, büyüme ve cari işlemler, dolayısıyla dış ticaret dengesi üzerinde yaratacağı olumlu yada olumsuz etkilerin daha net bir şekilde görülmesini sağlayacağı gibi, bu yatırımların ekonomik kalkınmanın lokomotifi niteliğindeki sektörlerde yoğunlaşmasını temin için yapılması gerekenlere dikkat çekme amacına yöneliktir.

2. 1980 Sonrası Dönemde Görülen Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketleri

Türkiye, yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle dolu geniş coğrafyası ve dinamik nüfusuyla DYSY'na şiddetle ihtiyaç duyan bir ülkedir. Bu ihtiyaca rağmen 1954-1980 döneminde Türkiye'nin çekebildiği yabancı sermaye miktarı 200 Milyon Dolar civarındadır. Türkiye'nin dünyadaki yabancı sermaye stokundan aldığı pay %1'lerin altında kalmakta ve bindeler ile ifade edilebilmektedir. Aşağıda Grafik 1'de 1970-2006 döneminde dünyada ve Türkiye'de DYSY girişlerinin seyri görülmektedir. Her ne kadar Türkiye'nin dünyadaki DYSY içindeki payı binde 1'ler ile ifade edilse de 2000 ve 2006 yıllarına doğru dünyadaki DYSY girişlerindeki artıştan Türkiye'nin de payını aldığı görülmektedir.

Grafik 1. Dünyada ve Türkiye'de DYSY Girişleri (Milyon \$)

1980 öncesi dönemde, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'ye gelen DYSY miktarı çok azdır. 1954'de yürürlüğe giren ve oldukça liberal hükümler taşıyan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası'na rağmen, 1990 yılına kadar Türkiye'ye istenilen ölçüde DYSY'nın gelmemiş olması sadece yasal düzenlemelerin DYSY çekmek için yeterli olmadığını göstermesi açısından önemlidir. 1980 yılından sonra görülen DYSY girişindeki artışın altında 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları vardır. Bu kararlarla Türkiye dışı açık bir dış politika izlemeye başlamış, ülkede politik ve ekonomik istikrar yeniden kurulmuş, yabancı sermayeye uygulanan politikalarla güven verilmiştir (Karluk, 2000: 104).

1980 sonrasında uygulanan liberal politikalar yabancı sermaye girişlerini de büyük ölçüde özendirici mahiyette olmuştur. Yabancı Sermaye Yasasında yapılan iyileştirmeler, bürokrasinin azaltılması, gümrüklerin indirilmesi, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi, çeşitli ülkelerle yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmalarının yapılması, özelleştirmelerin yabancılara da yapılması yabancı sermaye girişi üzerinde teşvik edici olmuştur. Bu adımlar sonucu dış ticaret hacminde önemli artışlar kendisini sermaye hareketlerinde de göstermiştir (Erdilek, 1988).

Türkiye'de yabancı sermayeyi düzenleyen 1954 tarih ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu 1980 sonrasının liberalleşme sürecinde yetersiz bulundu ve 24.01.1980 tarihinde 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Karamamesi ve 1989 da Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile ilgili diğer mevzuat yürürlüğe girdi. Bu düzenleme yabancı sermaye girişinde artışa neden olmuş ancak DYSY'daki artış portföy yatırımları ve kısa vadeli yatırımlarda görülen artışın gerisinde kalmıştır (Öniş, 1994).

DYSY'nı özendirme amacıyla (Kepenek, ve Yentürk, 2000: 320), Yabancı sermayenin çalışma alanları olabildiğince genişletilerek özellikle tarım, madencilik ve bir dizi hizmet alt kesimlerine yabancı yatırımcıların girişi kolaylaştırılmıştır. Ayrıca toplamı 500 milyon dolan aşan garantisiz ticari borçların yabancı sermaye yatırımlarına dönüştürülmesine ise olanak tanınmış olup, sermaye giriş-çıkışlarında serbestleştirmeye gidilerek ve öbür önlemlerle yabancı sermayeye güven verici bir ortam yaratılmıştır. Böylece serbest bölgeler oluşturularak yabancı sermayenin yerli sınırlamaların dışında çalışmasına olanak yaratılmıştır.

Tüm bu önlemler, liberal bir siyasi felsefeyle desteklenerek yabancı sermaye için bir güven ortamı oluşturulmuştur. Yeni ekonomik kurallar benimsenmek suretiyle, dünya ülkeleri ile bütünleşme yoluna giren ve siyasi ve ekonomik istikrar sağlanan Türkiye pazarı, yabancı yatırımcıların ilgisini çekmiştir. Finansal liberalleşme ve yabancı sermayeyi teşvik politikalarının sonucu Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarında artış olmuştur. DYSY'larının yabancı sermaye girişi içindeki payının gelişimi Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo I. Türkiye'ye Yönelik Net Sermaye Hareketleri (Milyon \$)

Yıl	Toplam Sermaye Hareketleri (Net)	DYSY	Portföy Yatırımları*	Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri**	Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri***
1980	672	18	0	656	-2
1981	899	95	0	683	121
1982	280	55	0	127	98
1983	883	46	0	39	798
1984	73	113	0	612	-652
1985	1065	99	0	-513	1479
1986	2124	125	146	1041	812
1987	1891	106	282	1453	50
1988	-958	354	1178	-209	-2281
1989	780	663	1386	-685	-584
1990	4037	700	547	-210	3000
1991	-2397	783	623	-783	-3020
1992	3648	779	2411	-938	1396
1993	8903	622	3917	1370	2994
1994	-4257	559	1158	-784	-5190
1995	4565	772	237	-95	3635
1996	5483	612	570	1636	2665
1997	6969	554	1634	4788	-7
1998	-840	573	-6711	3985	1313
1999	4829	138	3429	344	918
2000	9610	112	1022	4276	4174
2001	-14557	2855	-4515	-1130	-11766
2002	1194	962	-593		-1279
2003	7192	1253	2465		4283
2004	17752	2024	8023		1537
2005	44127	8726	13437		8287
2006	31336	12129	2403		-1038

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi İstatistikleri.

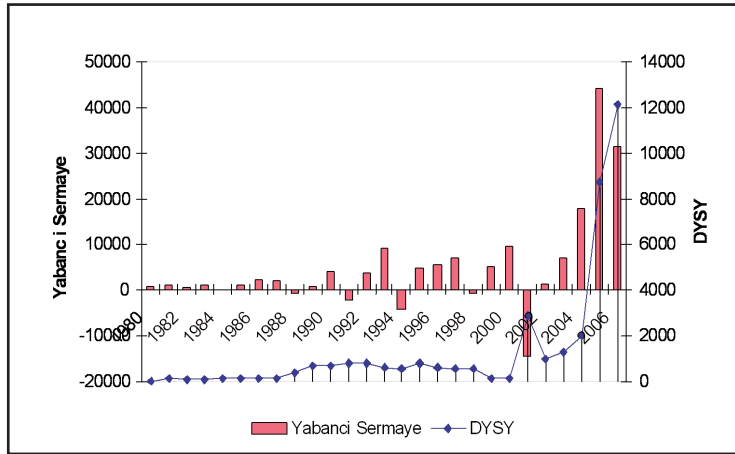
* Tahvil dışı satımı ya da menkul kıymetler alım satımı portföy yatırımı olarak tanımlanmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2000: 299). Ödemeler Bilançosu sermaye hareketleri bölümünde portföy yatırımları varlıklar ve yükümlülükler olmak üzere iki ana kısımdan oluşmaktadır. Varlıklar kısmında yurt içi yerleşiklerin dış piyasalardan menkul alım satımları gösterilmekte ve varlıkların (-) bakiye vermesi dış piyasalardan alımların satımlardan fazla olduğunu, (+) bakiye vermesi ise satımların alımlardan fazla olduğunu göstermektedir. Yükümlülükler kısmında, iki alt kısım yer almaktadır. Birisi bankalar, kamu sektörü ve diğer kurumların tahvil ihracı yoluyla borçlandığı miktarlar, diğeri yurt dışı yerleşiklerin yurt içi piyasalarda yapmış oldukları menkul kıymet alım satımlarıdır.

** Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri, Ödemeler Bilançosunun sermaye hareketleri bölümünde yer alan bankaların, kamu sektörünün ve özel şirketlerin uluslararası finans kuruluşlarından, yabancı hükümetlerden aldıkları uzun vadeli kredileri ifade eder. Yatırım bankaları, Dünya Bankası ve IMF, bankaların oluşturduğu konsorsiyumlar ve diğer kuruluşlar bu tür fonların kaynağını oluştururlar. Genellikle proje finansmanı ve makro ekonomik dengelerin düzeltilmesi amacıyla verilen bu krediler verimli alanlarda kullanılırsa faydalı olabilmektedir; vadeleri uzun olduğu için bu kredilerin istikrarlılık yaratma riski düşüktür (Kont, 1998: 694).

*** Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri de Ödemeler Bilançosunun Sermaye Hareketleri Bölümünde yer alan varlıklar ve yükümlülükler olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Varlıklar kısmında dışarıya verilen krediler, yükümlülükler kısmında ise TCMB, ticari bankalar ve diğer sektörlerin işlemlerinden kaynaklanan kısa vadeli borçları yer almaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2000: 299). Bu tür sermaye ekonomisinin gelişim potansiyelinden ziyade finansal aktiflerdeki yüksek getiriden ve faiz-kur arbitrajından yararlanmak amacıyla gelmektedir. Bu tür sermaye büyük ölçüde spekülasyon olup, sıcak para niteliğindedir. Vadelerinin kısıllından dolayı uzun dönemli ekonomik büyümeye katkı sağlamamakta, geçici olarak Ödemeler Bilançosu açıklarını ve kamu açıklarını finanse etmektedir.

Tabloya göre, 1980 sonrası dönemde Türkiye'ye yabancı sermaye girişlerinde artış olmuştur: 1980'de 672 Milyon Dolar olan net yabancı sermaye girişi, 1985'de 1 Milyar Dolara, 1990'da 4 Milyar Dolara, 1996'da 5,5 Milyar Dolara, 2000'de 9,6 Milyar Dolara yükselmiştir. 1991'de Körfez Krizi, 1994'de 5 Nisan Krizi, 1998'de Asya ve Rusya Krizleri, 2000'de Kasım ve 2001'de Şubat Krizleri Türkiye'den önemli miktarlarda sermaye çıkışına neden olmuştur. 1991'de yaklaşık 2,5 milyar dolar, 1994'de 4,3 Milyar Dolar, 1998'de 840 milyon dolar, 2001 yılında 13,9 Milyar Dolar Türkiye'den net sermaye çıkışı olmuştur.

DYSY, 24 Ocak kararları ile geniş ölçüde teşvik edilmiş olmasına rağmen, demokrasinin bir süre askıya alınmış olması nedeniyle yeteri kadar artmamış, ancak 1983 genel seçimler sonrası demokratik seçimler sonucu yeni hükümetin iktidara gelmesiyle yabancı yatırımlarda artış görülmüştür. Bu dönemde DYSY konusunda yapılan mevzuat değişiklikleri, yabancı yatırımlarda hiç görülmeyen kadar artışlara yol açmıştır. 1992 yılına kadar süren artışlar, kurulan koalisyon hükümetleri ve içindeki lider değişimleri sonucunda oluşan ekonomik istikrarsızlıklar ve kötüleşen ekonomi nedeniyle artışını durdurmuş ve azalma eğilimine girmiştir. Türkiye'ye yönelik net yabancı sermaye ve net DYSY'nın miktarlarının yıllar itibarıyla seyri Grafik 2'de görülmektedir.

Grafik 2. Türkiye'ye Yönelik Net Yabancı Sermaye ve Net DYSY Miktarları (Milyon \$)

DYSY 1992 yılına kadar artış eğilimi göstermiş, 1994 Ekonomik Krizi'nin etkisiyle azalma eğilimine girmiştir. Kayda değer bir husus, 1996 yılında yürürlüğe giren AB ile Gümrük Birliği sürecinde Türkiye'ye yönelik sermaye hareketlerinde, özellikle DYSY'da beklenen artış gerçekleşmemiş ve DYSY'nın miktarı 1995 yılına göre izleyen yıllarda düşüş göstermiştir. 1997 Güneydoğu Asya'da başlayan ve 1998'de Rusya'da patlak veren ve küresel boyut kazanan finansal krizin etkisiyle DYSY en düşük seviyelere inmiştir. 1999'da yaşanan Marmara Depremi, Türkiye'nin en önemli sanayi bölgesini vurmuş ve DYSY daha da gerilemiştir. 1999 yılı sonunda IMF ile Stand-By anlaşmasının imzalanması ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının hayata geçirilmeye başlanması, enflasyon ve faiz oranlarını düşürmede izlenen politikaların başarılı sonuçlarının alınması, 2000 yılındaki GSM ihalesinin başarılı bir biçimde sonuçlandırılması 2001'de Cumhuriyet tarihinin en büyük yabancı

sermaye girişinin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak 2001 Krizi 2002 yılındaki girişleri azaltmıştır. 2002'de genel seçimler sonucu iki partili meclis ve tek partili güçlü hükümetin iktidara gelmesi siyasi istikrarın oluşmasını sağlamıştır. Hükümetin Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde göstermiş olduğu performans ve almış olduğu yol yabancı yatırımcıların dikkatini bir kez daha Türkiye üzerinde yoğunlaşmasını sağlamıştır. 2003 ve izleyen yıllarda Türkiye'ye giren DYSY miktarı kısa süre önce hayal edilmesi mümkün olmayan rakamlara ulaşmıştır. Dünya finans piyasalarında türev piyasalarda kredi imkanının genişlemesi ile bollaşan kredilerin de DYSY'ndaki artışta önemli etkisi olmuştur.

Türkiye'ye 1980'lerin ikinci yarısından itibaren gelen DYSY özellikle hizmet sektörüne yönelik olmuştur. Hizmet sektöründe özellikle bankacılık, ve diğer mali hizmetler, yatırım finansmanı, sigortacılık, otel, pansiyon, vb. alanlar ön plana çıkmıştır. DYSY türü olarak yap-işlet-devret modeli çerçevesinde Türkiye'de bazı alt yapı yatırımları ve temel hizmetler alanındaki projeler hayata geçirilmiştir. Bunlar arasında Alağa Termik Santrali, Ankara Metrosu, Atatürk Hava Limanı, Dünya Ticaret Merkezi sayılabilir.

Tablo 2. Türkiye'nin DYSY Dengesi 1992-2005 (Milyon \$)

Yıllar	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Doğrudan Yatırım Dengesi	779	622	559	772	612	554	573	138	112	2769	962	1253	1978	8589
Yurt Dışında	-65	-14	-49	-113	-110	-251	-367	-645	-870	-497	-175	-499	-859	-1078
Yurt İçinde	844	636	608	885	722	805	940	783	982	3266	1137	1752	2837	9667

Kaynak: http://www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/4-DisTicaretveOdemelerDengesi/4_3_6.xls, Erişim: 02.08.2006

Günümüze kadar Yabancı Sermaye Kanununda yabancı sermaye girişlerini özendirmek için birçok değişiklik ve iyileştirme yapılmıştır. Günümüzde ise tüm yatırım ve ihracat teşviklerinden yerli şirketlerle aynı haklara sahip olan yabancı şirketlerde yararlanmaktadır. Yabancı sermaye ile ilgili mevzuat 1986, 1992 ve 1995'te değiştirilmiş, 2003'de ise günümüzde geçerli olan son şeklini almıştır (Bkz. EK 2).

17 Haziran 2003'de 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununu yürürlüğe girmiş, 18 Ocak 1954 tarihli ve 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun yerini almıştır (Bkz. EK 1 ve EK 2). 4875 Sayılı kanun, dünyanın en liberal mevzuatlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu kanun ile, yabancı yatırımcı için Türkiye'de yatırım sürecinin basitleştirilmesi ve cazip hale getirilmesi amacıyla önemli kolaylıklar sağlanmıştır. Yerli ve yabancı yatırımcılara eşitlikçi bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye'de kurulan yabancı sermayeli şirket sayısında büyük artış görülmüştür.

6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu dönemin ihtiyaçlarını karşılayan oldukça liberal bir mevzuattı. 1954'den 2003'e gelinceye kadar, yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik olarak gösterilen reform çabalarına rağmen, bu süreçte ortaya çıkan kavram ve uygulama farklılıklarını gidermedeki ve yatırımcıların haklarını uluslararası standartlarda korumadaki eksikliği 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun çıkarılmasını zorunlu kılmıştır.

Yeni kanunla, ekonomik hayatta meydana gelen gelişmelere bağlı ortaya çıkan yatırıma ilişkin temel

kavramlar uluslararası standartlar çerçevesinde tanımlanmış, yabancı sermayeli olarak kurulacak şirketlerin şirket kuruluşu için Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nden almak zorunda oldukları ön izin kaldırılmıştır. Eski kanundaki gibi ülkemizde yabancı yatırımcıların yerli yatırımcılarla eşit hak ve yükümlülüklere tabi olmalarının esas olduğu bu ilke uygulamasından ancak aksine bir kanun hükmünün bulunması halinde ve söz konusu hükümde yer alan esaslar çerçevesinde ayrılanacağı hususu belirtilmiştir. Kamulaştırmaya ilişkin olarak Anayasaya ve Kamulaştırma Kanunu'nda yer alan ilkelerin, ikili yatırım anlaşmalarımız ve diğer uluslararası anlaşma metinlerinde yer aldığı şekliyle düzenlenmesi sağlanmış ve kamulaştırmanın bahsi geçen mevzuatlarda belirtilen koşullar yerine getirilmeksizin gerçekleştirilemeyeceği ifade edilmiştir. Yabancı yatırımcıların Türkiye'deki faaliyet ve işlemlerinden doğan kar, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedellerinin, lisans, yönetim vb. anlaşmalar karşılığında ödenecek meblağlar ile dış kredi ana para ve faiz ödemelerinin, bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına serbestçe transfer edilebileceği açıkça ifade edilmiştir. Yabancı yatırımcıların Türkiye'de gayrimenkul edinimi serbestisinin kanunda yer alması amaçlanmıştır. Yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların çözümlenmesinde milletlerarası tahkime başvurunun usul ve esasları 4686 Sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu çözüm yoluna, ev sahibi ülke mahkemelerinin yanı sıra, arabuluculuk ve uzlaşma gibi diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurma imkanları ile birlikte kanunda yer verilmesiyle yabancı yatırımcıların uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin tereddütlerinin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Yabancı yatırımcılar açısından önemi dikkate alınarak, çalışma izni bakımından çalışma mevzuatına tabi olan yabancı personelin istihdamı konusuna yer verilmiştir.

Bu kanunla, yıllık plan ve program hedeflerini, ülkenin genel ekonomik durumunu ve dünyadaki yatırım eğilimleri ile ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör meslek kuruluşlarının görüşlerini dikkate alarak, yabancı yatırımlar konusunda yatırım önceliklerini ve tanıtım politikalarını oluşturma görevi Hazine Müsteşarlığı'na verilmiştir. Yabancı yatırımlarla ilgili olarak izin/onay prosedürünün kaldırılmış olması nedeniyle, anılan görevin yerine getirilmesi, yatırımlar hakkındaki istatistikî bilgilerin kamu kurum ve kuruluşları ile meslek kuruluşlarından edinilmesini gerekli kılmaktadır. Bu amaçla Müsteşarlık, ilgili birimlerden yatırımla ilgili bilgi istemeye yetkili kılınmıştır.

DYSY'yi ülkeye çekmek için makro ölçekte atılan adımların yanı sıra, Türkiye'de yatırım ortamını hem yerli hem de yabancı yatırımcılar açısından daha cazip kılmak için 2004'de Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) oluşturulmuştur. YOİKK, yatırım ortamının iyileştirilmesi, yerli yatırımcıların daha kolay yatırım yapma isteği taşıması ve yabancı yatırımcıların Türkiye'ye gelmesi için 32 yasal düzenleme öngörmüştür. Bu yasal düzenlemeler uzun süre sürüncemede kalmıştır. Çıkarıldıktan sonra da işlerlik kazanmaları, istenilen düzeyde sağlanamamıştır. Yatırım yapacak şirketlerin kuruluş aşamaları tek başvuru ile mümkün hale getirilmiştir. Ancak, bu kuruluşların üretime geçebilmeleri için yine yoğun bürokrasi 27 ayrı başvuru zorunluluğu ortadan kaldırılamamıştır. Doğal olarak sadece yatırım ortamının bürokratik olarak iyileştirilmesi mümkün değildir. Aynı zamanda üretim aşamasında rekabet edilebilir bir ortamın yaratılması da zorunludur. Türkiye girdi maliyetleri açısından uluslararası rekabete yakın bir ortam yaratamamıştır. Hem enerji maliyetleri, hem kamunun elindeki hammadde fiyatlarının, aşırı istihdam ve verimsizlik nedeniyle yüksek olması, hem faiz oranları, hem de işçi maliyetleri üzerindeki kamu yükü gibi girdi maliyetleri rekabete elverişli değildir (Kayalar, 2005).

Tablo 3: Türkiye’de Yıllara Göre Yabancı Sermaye 1980-2005*

Yıllar	İzin Verilen Yabancı Sermaye (Milyon \$)	Yatırım Belgelerinin Toplam Yatırım Tutarı (Milyar TL)	Faaliyette Bulunan Firmaların Sayısı (Kümülatif)	Faaliyette Bulunan Firmaların Toplam Sermayesi (Kümülatif) (Milyar TL)	Fili Giriş (Milyon \$)
1980	97.00	76.87	78	28.39	35
1981	337.51	72.16	109	47.40	141
1982	167.00	218.14	147	100.20	103
1983	102.74	199.22	166	147.11	87
1984	271.36	312.28	235	254.78	162
1985	234.49	1,168.16	408	464.98	158
1986	364.00	3,099.74	619	707.16	170
1987	655.24	3,179.53	836	960.04	239
1988	820.52	5,468.27	1,172	1,597.10	488
1989	1,511.94	9,507.35	1,525	4,847.83	855
1990	1,861.16	18,249.28	1,856	7,943.78	1,005
1991	1,967.26	15,893.98	2,123	13,101.04	1,041
1992	1,819.96	17,976.36	2,33	23,441.21	1,242
1993	2,063.39	70,136.27	2,554	36,737.05	1,016
1994	1,477.61	37,202.36	2,83	62,449.96	830
1995	2,938.32	328,447.82	3,161	113,013.79	1,127
1996	3,836.97	1,250,652.13	3,582	235,971.18	964
1997	1,678.21	624,461.10	4,068	458,968.46	1,032
1998	1,646.44	1,016,653.54	4,533	823,560.55	976
1999	1,699.57	1,599,520.36	4,95	1,446,502.79	817
2000	3,477.42	7,883,004.85	5,328	3,063,463.63	1,719
2001	2,725.28	2,568,750.00	5,841	6,184,411.71	3,288
2002	2,242.92	1,535,599.00	6,28	10,092,737.82	590
2003a	-				745
2004	-				1245
2005	-				9700

Kaynak: Hazine İstatistikleri 1980-2003, <http://www.hazine.gov.tr>

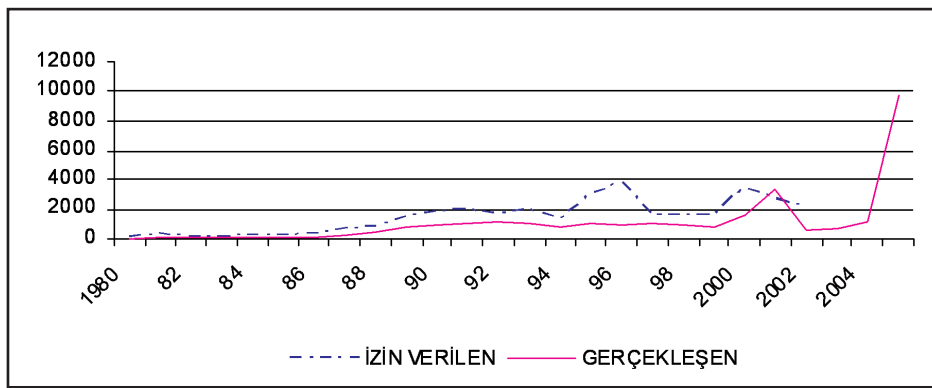
* 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun 17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmesiyle doğrudan yabancı yatırımlara uygulanan izin sistemi kaldırılmış olup yabancı sermaye istatistikleri izin bazında tutulmamaktadır (Kanun için Bkz. EK 2).

Türkiye'de YOİKK tarafından yatırım ortamının iyileştirilmesi kapsamında yürütülen faaliyetlere uluslararası bir bakış açısı kazandırmak üzere yine 2004'te Yatırım Danışma Konseyi (YDK) oluşturulmuştur. YDK'nin amacı; Türkiye'de yatırım ortamının iyileştirilmesi alanında yürütülen çalışmaların, Konseyin üyeleri olan yabancı yatırımcılar tarafından değerlendirilmesi, Türkiye'nin dünya ekonomisindeki rekabet gücünün artırılması için atılacak adımlar konusunda yatırımcılar ve en üst düzeyde politika yapıcılar arasında fikir alışverişinin sağlanacağı bir ortak platformun oluşturulmasıdır. 2004'de gerçekleştirilen ilk toplantıda YDK üyelerinin gündeme getirdiği tavsiyeler doğrultusunda YOİKK bünyesinde 10 Teknik Komite çalışmalarını sürdürmüş, üretim ve yatırım ortamının iyileştirilmesi yönünde önemli mesafeler alınmıştır (Çanakçı, 2005).

Yabancı sermayenin Türkiye'de yaptığı fiziki yatırımları içeren DYSY'nın teşviki amacıyla 1980 sonrası yabancı sermaye mevzuatı yeniden düzenlenmiş; 1986, 1992 ve 1995 yıllarında yabancı sermaye çerçeve kararlarında yapılan değişikliklerle mevzuat daha liberal hale gelmiş; 1996 yılında AB ile imzalanan Gümrük Birliği ve 1999 yılında Uluslararası Tahkim yürürlüğe girmiştir (TCMB, 2000: 52).

Yabancı sermayenin Türkiye'de yaptığı fiziki yatırımları içeren DYSY'nın teşviki amacıyla 1980 sonrası yabancı sermaye mevzuatı yeniden düzenlenmiş; 1986, 1992 ve 1995 yıllarında yabancı sermaye çerçeve kararlarında yapılan değişikliklerle mevzuat daha liberal hale gelmiş; 1996 yılında AB ile imzalanan Gümrük Birliği ve 1999 yılında Uluslararası Tahkim yürürlüğe girmiştir (TCMB, 2000: 52).

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yabancı sermayeye yönelik politikalar geliştirilmiştir. Ancak yabancı sermayeyi çekmede yeterince başarılı olduğu söylenemez. 1980 öncesi dönem ile 1980 sonrası dönemi DYSY yönünden değerlendirecek olursak, 24 Ocak Kararları ve dışa açık liberal ekonomiye geçiş çabaları DYSY üzerinde de etkisini göstermiştir. Bu etkiyi aşağıdaki grafikte izlemek mümkündür.

Grafik 3. İzin Verilen ve Gerçekleşen DYSY, 1980-2005 (Milyon \$)

Grafik 3'de görüldüğü üzere, 1980'lerin ortalarından itibaren DYSY girişleri önceki dönemlerle karşılaştırıldığında önemli ölçüde artış göstermiştir. DYSY'na ilişkin izin verilen ve gerçekleşen miktarlarda önemli artışlar olmuştur. Ancak 1990'lı yıllarda DYSY, özellikle Latin Amerika ile DYSY'ni özendirici politikalar izleyen Uzak Doğu Ülkelerine ve Çin'e yönelmiştir. Yine bu döneme rastlayan Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası ortaya çıkan Doğu Avrupa Ülkeleri ile Bağımsız Devletler Topluluğu'nun serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yapmış oldukları özelleştirmeler de büyük miktarda yabancı yatırımları çekmiş ve Türkiye'nin yabancı yatırımcıların ilgi alanı dışında kalmasında önemli bir faktör olmuştur (Kont, 1998: 697).

Türkiye'ye yönelik DYSY ile ilgili dikkat çeken bir diğer husus, fiili girişlerin izin verilen DYSY'nın yaklaşık yansı kadar bir oranda gerçekleşmesidir ki bunun en önemli nedeni yatırımların gerçekleşme süresidir. Yapılan yatırımların çoğu izin verilen yıl içinde bitirilememektedir. Diğer bir nedeni ise değişik sebeplerden dolayı verilen izinlerin yatırımlara dönüştürülememesidir (Hazine Müsteşarlığı, 2001: 6).

Türkiye'nin dünyadaki DYSY'ndan aldığı pay 1989-1994 döneminde yıllık ortalama %0,35, 1998'de %0,13, 1999'da %0,07, 2000'de %0,08 olmuştur. Türkiye'nin DYSY'ndan aldığı payın gelişmekte olan ülkeler içindeki oranı ise 1989-1994 döneminde yıllık ortalama %1,19, 1998'de %0,50, 1999'da %0,35, 2000'de %0,41 olmuştur. Bu rakamlarla Türkiye'nin gerek dünyada gerekse gelişmekte olan ülkelerde yapılan DYSY'ndan aldığı payın çok düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir.

Türkiye'ye rakip kabul edilebilecek bazı gelişmekte olan ülkelerin çektikleri DYSY'na ilişkin bazı rakamlar şu şekildedir. 1998 yılı için Çin 46 Milyar Dolar, Brezilya 29 Milyar Dolar, İspanya 11 Milyar Dolar, Meksika 10 Milyar Dolar, Tayland 7 Milyar Dolar, Polonya ve Şili 5 Milyar Dolar, Çek Cumhuriyeti ve Kolombiya 3 Milyar Dolar, Vietnam 2 Milyar Dolar, Kazakistan, Azerbaycan ve Mısır 1 Milyar Dolar (Ankan, 2000: 128).

2.1. Türkiye'de Kuruluş Türlerine Göre Yabancı Sermayeli Firmaların Dağılımı

Türkiye'de izin verilen DYSY'nın gerçekleştirilmesi sırasında yabancı firmanın kuruluş türüne göre dağılımına bakıldığında yeni yatırım şeklinde alınmış olan izinlerin daha fazla olduğu görülmektedir. Yeni yatırımlarda, özellikle 2002 yılı sonrasında, 2-3 kata varan artışlar dikkati çekmektedir. İştirak şeklindeki yatırımlar ise sayı olarak ikinci tür yabancı yatırımcı geliş şeklidir. Şube açılması şeklinde gelen yabancı sermaye sayı olarak en az rastlanan kuruluş türüdür. Tablo 4'de 1954-2006 dönemine ait yabancı sermayeli firmaların kuruluş türlerine ilişkin rakamlar verilmiştir.

Tablo 4. Kuruluş Türlerine Göre Yabancı Sermayeli Firmalar (Adet)

Kuruluş Türü	1954-1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*	Toplam
Yeni Yatırım	3928	356	351	371	899	1608	1887	340	9665
İştirak	495	116	119	123	206	478	392	68	2082
Şube	157	20	34	23	36	64	44	6	373
Toplam	4580	492	504	517	1141	2150	2323	414	12120

* Ocak-Şubat

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr>, (10.09.2006).

2.2. Türkiye’de İzin Verilen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

Türkiye’de 1980 sonrası DYSY’nin sektörel dağılımı incelendiğinde, yatırımların genelde hizmetler ile imalat sektörü arasında dağıldığı görülür. Önceleri DYSY daha çok imalat sektörünü tercih ederken, bu durum son yıllarda değişmiş yatırımlar hizmetler sektörüne kaymıştır. Türkiye’deki bu durum dünyadaki DYSY’na ilişkin gelişmelerle paralellik göstermektedir.

Tablo 5. İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı (Milyon \$)

Yıllar	İmalat	Tarım	Madencilik	Hizmetler	Toplam	Fili Giriş
1980	88.76	0.00	0.00	Ağu.24	97.00	35
1981	246.54	0.86	0.98	89.13	337.51	141
1982	98.54	1.01	1.97	65.43	167.00	103
1983	88.93	0.03	0.02	13.76	102.74	87
1984	185.92	5.93	0.25	79.26	271.36	162
1985	142.89	6.37	4.26	80.97	234.49	158
1986	193.47	16.86	0.86	152.81	364.00	170
1987	293.91	13.00	1.25	347.08	655.24	239
1988	490.68	27.35	5.62	296.87	820.52	488
1989	950.13	9.36	11.86	540.59	1,511.94	855
1990	1,214.06	65.56	47.09	534.45	1,861.16	1,005
1991	1,095.48	22.41	39.82	809.55	1,967.26	1,041
1992	1,274.28	33.59	18.96	493.13	1,819.96	1,242
1993	1,568.59	21.5	11.37	462.38	2,063.39	1,016
1994	1,107.29	28.27	6.20	335.85	1,477.61	830
1995	1,996.48	31.74	60.62	849.48	2,938.32	1,127
1996	640.59	64.10	8.54	3,122.74	3,835.97	964
1997	871.81	12.22	26.70	767.48	1,678.21	1,032
1998	1,018.29	5.75	13.73	609.67	1,646.44	976
1999	1,123.22	17.19	6.76	553.40	1,699.57	817
2000	1,105.49	59.74	05.01	2,307.18	3,477.42	1,719
2001	1,244.59	134.68	29.11	1,317.20	2,725.28	3,288
2002	892.01	32.82	17.29	1,300.81	2,242.92	590
2003	710.65	7.73	124.18	365.43	1,207.99	
Toplam	18,641.60	616.37	442.38	15,502.93	35,203.27	

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı, Hazine İstatistikleri 1980-2003 <http://www.hazine.gov.tr> (Erişim: 2006).

1980 yılı itibarıyla 10,77 olan imalat/hizmet sektörü oranı, 2002 yılında 0,69’a gerilemiştir. 2003 yılı sonu itibarıyla bakıldığında ise, son 24 yılda verilen 35,203 milyon \$ tutarındaki toplam izinin 18,641 milyon \$’ı imalat, 15,502 milyon \$’ı hizmetler, 616 milyon \$’ı tarım ve 442 milyon \$’ı ise madencilik sektöründeki yatırımlara dağılmış durumdadır. DYSY açısından en büyük ilgiyi imalat ve hizmetler sektörleri görürken, en az ilgiyi tarım ve madencilik sektörleri görmektedir.

2.3 Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı

Türkiye’de DYSY daha çok AB ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye’deki toplam yabancı sermayenin yaklaşık %70’i AB kökenli firmalara aittir. Türkiye’deki yabancı sermayeli firmaların %45’i yine AB ülkeleri menşelidir. Türkiye’de DYSY’yi en çok çeken ülkelerin başında Hollanda, Almanya ve Fransa gibi AB ülkeleri gelmektedir. AB ülkeleri dışında diğer OECD ülkeleri arasında ABD, İsviçre ve Japonya gibi ülkeler Türkiye’deki DYSY ile dikkati çekmektedir. Dünyadaki en büyük ÇUŞ’in merkezi olan ABD, DYSY’da sadece Türkiye’de değil tüm dünyada etkin rol oynamaktadır.

Tablo 6. Yabancı Sermayeli Firmaların Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	1954-1999							2005*	2006*	1954-
	Birikimli							Ocak-Nisan	Ocak-Nisan	2006/Ocak*
AB Ülkeleri (25)	2.165	265	252	231	466	1.078	1.707	485	637	6.801
Almanya	772	80	66	66	155	377	524	174	196	2.236
Fransa	211	22	16	22	32	74	80	29	40	497
Hollanda	341	64	40	43	74	145	218	53	73	998
İngiltere	273	30	41	36	66	146	340	92	121	1.053
İtalya	173	22	27	16	32	79	68	17	37	454
Diğer AB Ülkeleri	395	47	62	48	107	257	477	120	170	1.563
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	507	40	46	50	145	289	355	107	129	1.561
Kuzey Afrika Ülkeleri	47	3	7	13	20	28	42	11	11	171
Diğer Afrika Ülkeleri	15	1	2	1	10	18	20	4	6	73
Kuzey Amerika	278	35	37	43	62	109	121	33	42	727
A.B.D.	260	31	35	39	54	98	106	31	39	662
Kanada	18	4	2	4	8	11	15	2	3	65
Orta Amerika ve Karayipler	29	5	4	1	5	8	13	3	2	67
Güney Amerika	5		2			4	2	1	1	14
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	845	65	78	112	275	380	415	139	144	2.314
Diğer Asya	232	24	46	37	113	172	178	54	44	846
Avustralya ve Yeni Zelanda	9	3			1	20	15	3	8	56
Diğer Okyanusya ve Kutup Böl. Ülkeleri	27	6	10	10	11	14	10	2	10	98
Toplam	4.159	447	484	498	1.108	2.120	2.878	842	1.034	12.728

Not: Yabancı sermayeli şirketler, kuruluş türlerine göre yeni şirket kuruluşlarını, mevcut bir şirkete iştirakleri ve şube kuruluşlarını içermektedir. Firma adedinde baskın ülke, sermaye büyüklüklerinde ise ortağın ülkesi esas alınmıştır.

*Kaynak : Hazine Müsteşarlığı *Geçici Veriler (2006 Nisan itibarıyla)*

AB'nin Türkiye'deki DYSY'leri Türkiye'ye gelen toplam DYSY içinde büyük bir paya sahip olmakla beraber, bu yatırımların düzeyi AB'den çıkan toplam DYSY ile karşılaştırıldığında çok düşük seviyelerde kalmaktadır. Bunun en önemli nedeni AB'nin DYSY politikası bunun en önemli nedenini oluşturmaktadır. Çünkü AB, DYSY'ni öncelikle yine AB üyesi ülkelere yapma eğilimindedir.

Tablo 6'dan da görüldüğü üzere toplam 12728 adet firmanın 6801 adedi (%53,4'ü) 25 AB ülkesi dışındadır. Bu durum AB'nin Türkiye için önemini ortaya koymaktadır. Diğer Avrupa ülkeleri de dahil edildiğinde Avrupa ülkelerinin Türkiye için önemi daha da belirgin bir hal almaktadır. Avrupa ülkeleri arasında Almanya, 2236 firmasıyla Türkiye'de en büyük pay sahibi ülke olarak öne çıkmaktadır. ABD'nin firma sayısı 662'dir ve bu sayı toplam içinde %5,2'ye karşılık gelmektedir.

1954-2006 arasında Türkiye'ye DYSY yapmak üzere gelen firmaların sayılarının ülkelere göre dağılımı ise Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Türkiye'de DYSY Yapan Firmaların Ülkelere Dağılımı

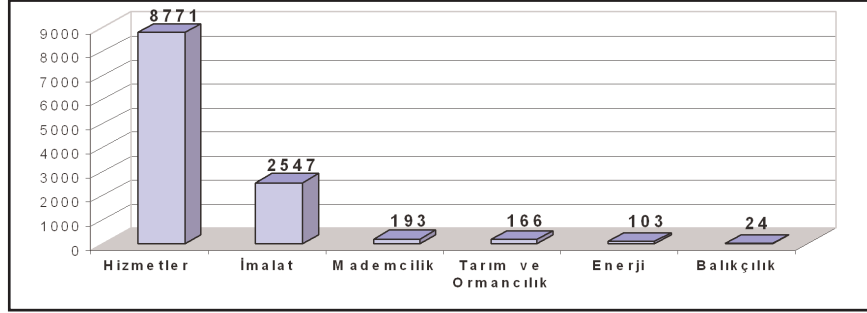
Ülkeler	1954-1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*	Toplam
AB (25)	2363	286	260	236	475	1087	1694	241	6391
Diğer Avrupa	569	41	50	51	144	299	354	49	1482
Kuzey Afrika	52	36	7	14	21	27	43	8	169
Diğer Afrika	18	1	2	1	11	18	20	2	69
Kuzey Amerika	307	6	37	45	65	111	121	14	699
Orta Amerika	32	13	4	1	3	8	13	2	66
Güney Amerika	5	-	2	-	-	4	2	1	14
Yakın ve Orta Doğu	928	73	81	114	285	385	415	72	2241
Diğer Asya	268	27	51	44	123	174	179	18	828
Toplam	4580	492	504	517	1141	2150	2867	414	12120

* Ocak-Şubat

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr> (Erişim: 10.09.2006)

1954-2006 döneminde Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin ülkelere göre dağılımına bakıldığında, bu dönemdeki toplam yabancı sermayeli firmaların sayısı 12120 adettir ve bu sayının 6391 adedi yani yarıdan fazlası AB ülkelerine aittir. AB ülkelerinden gelen firma sayısını 2241 adet ile Yakın ve Orta Doğu ülke menşeli firma sayısı izlemektedir. En az firmanın geldiği ülkeler Güney Amerika bölgesine aittir. Bu bölge ülkelerinden gelen firma sayısı sadece 14'tür.

Grafik 4'de, 1954-2006 döneminde Türkiye'deki yabancı sermayeli firmaların sektörel dağılımı incelendiğinde firmaların daha çok hizmetler sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. DYSY yapan firmaların yaklaşık dörtte üçü hizmetler sektöründe faaliyette bulunmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de hizmetler sektörünün gelişmesinde DYSY'nin önemli bir rolü vardır. İmalat sektöründe faaliyet gösteren firma sayısı %20 civarındadır. Kalan %5'lik kısım ise sırasıyla madencilik, tarım ve ormanlık, enerji ve balıkçılık sektörlerinde faaliyet göstermektedir.

Grafik 4. Yabancı Sermayeli Firmaların Sektörel Dağılımı (1954-2006)

3. Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerine AB Perspektifinin Etkisi

1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) kurulması ile birlikte, izleyen 10 yıl içerisinde Gümrük Birliği Anlaşmasının ilk aşaması da tamamlanmıştır. Bu dönem ayrıca, AET'nin elde ettiği DYSY'deki önemli artışla aynı zaman dilimine denk gelmektedir. DYSY'deki bu artışta ABD en yüksek paya sahiptir.

AET ve GB'nin DYSY'ye yönelik etkileri konusunda çok sayıda çalışma yapılmıştır. AET içerisindeki DYSY'deki artışın en büyük belirleyicisinin birleşmiş ve büyük bir pazar olduğu ortaya konmuştur. Bazı çalışmalar ise, gümrük birliği ve entegrasyonun dinamik etkilerinden olan gelir seviyesindeki artışın DYSY'deki artışta önemli rol oynadığını iddia etmiştir. Pazar paylarını korumaları açısından, firmaların dış gümrük tarifelerinden kurtulmak için DYSY'ye yönelmeleri de gümrük birliği sürecinin bir etkisi olarak görülmüştür. İhracat ve DYSY arasındaki ilişkinin tamamlayıcı mı yoksa ikame mi olduğuna dair yapılan bir çalışmada ise, bu iki olgunun birbirlerini tamamlayıcı olduğu, birinde gerçekleşecek bir artışın diğerini de aynı oranda artırdığı tespit edilmiştir.

Bölgesel entegrasyonların, entegrasyon içerisindeki yatırımlara etkisi de önemli düzeydedir. AET'de gümrük birliği sürecinin tamamlanmasıyla artan iç ticaretin ya da üye ülkeler arasındaki ihracatın DYSY'yi de artıracakları bekleyebiliriz.

İngiltere'nin 1972'de AT'ye katılması, entegrasyonun DYSY'ye çeşitli etkileri açısından oldukça önemlidir. AT'ye katılmadan önce İngiltere'nin topluluğa gerçekleştirdiği yatırımlar sürekli artmış, katılım sonrası ise yavaş yavaş artış hızı düşmüştür. Buna karşılık, topluluk ülkelerinden İngiltere'ye gerçekleştirilen yatırımlardaki artış üyelik sonrası daha fazla artmıştır. İngiltere'nin topluluğa katılmadan önce nispeten dışa daha açık piyasalara sahip olması nedeniyle yabancı yatırımcılar bu ülke piyasalarına girmişti; dolayısıyla sadece küçük bir ilave yatırımcı tepkisiyle karşılaşmıştı (Tandircioğlu, 2003: 105).

1985'te AT'ye katılan İspanya, Portekiz ve Yunanistan, birbirlerinden tamamen farklı DYSY çekme

politikaları izlemişlerdir. İspanya ve kısmen de olsa Portekiz, topluluğa üyeliğin bir sonucu olarak önemli DYSY artışlarından yararlanırken, Yunanistan bu artıştan yeteri kadar yararlanamamıştır. Bunun en büyük nedeni ise, ülkenin makroekonomik politikalarının yabancılar için çekici bir yatırım çevresi sağlayamamasıdır. 1980'lerin sonunda tek pazara dönük uygulamalar ve İspanya ile Portekiz'in topluluğa katılması, 1995'te birliğe katılan Avusturya, İsveç ve Finlandiya'ya topluluk ülkelerinden giden DYSY'yi olumsuz yönde etkilemiştir.

1985'te İspanya ve Portekiz'in de AT'ye katılmasından sonra 1987'de Avrupa Tek Senedi kabul edilmiştir. Bu anlaşmaya göre, 1992 yılına kadar tek pazanın oluşturulması için gerekli olan düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür. Bu anlaşma, AT içerisindeki entegrasyonun derinleşmesi ve buna bağlı olarak da DYSY'deki hızlı artışı belirtmektedir (Çongar ve Sey, 1989: 47).

Hem ortak pazanın oluşumu hem de tek pazar programı, AT ülkelerine gelen DYSY'nin miktarını önemli ölçüde artırmıştır. Bu durum, hem topluluk üyesi ülkelerden elde edilen hem de topluluk dışı ülkelerden elde edilen yatırımları beraber etkilemiştir. Ortak pazanın oluşum süreci beraberinde hem içerden hem de dışardan elde edilen DYSY'de net artışa yol açmıştır.

İsveç'in üyeliği sürecini değerlendirirsek; İsveç, DYSY'de topluluk ülkelerinden daha fazla yatırım çekerken, 1986 yılından itibaren, topluluk ülkelerine doğru başlayan yatırımlardaki hızlanma, 1989 yılından itibaren İsveç'in yatırımlarının daha düşük bir kısmının topluluk ülkelerine gitmesine yol açmıştır. Bu artış, 1991 yılına gelindiğinde en yüksek seviyesine ulaşmış, 1992 yılında ise önemli bir düşüşle karşılaşmıştır. Buna rağmen artış ivmesi 1995 yılına kadar devam etmiştir. 1982-1995 arası dönemde gerçekleşen İsveç DYSY, genişleyen ve derinleşen Avrupa entegrasyonuna İsveç firmalarının bir tepkisi olarak açıklanabilir (Karabalık, 1998: 16).

Tüm entegrasyon dışındaki firmaların, toplulukta ortak dış tarifeler sürdürülürken iç sınırlamaların kaldırılmasına olan tepkisi, entegrasyon içerisinde üretim yaparak bu durumu aşmak olmuştur. Dışa karşı yüksek seviyede engeller, içeride hemen hemen ya da tamamıyla kaldırılan engeller, artan seviyede ticarete sarmaya neden olmuştur. Artan entegrasyon içi ticaret, entegrasyon dışı firmaların dış tarifelerden kurtulmak ve iç piyasaya sağlanan avantajlardan faydalanabilmek için DYSY'ye yönelmelerine sebep olmuştur (Karabalık, 1998: 17).

Tarifelerin ve tarife dışı engellerin üye ülkeler arasında düşürülmesi ya da kaldırılması, tarife ve engelleri aşmak için gerçekleştirilen yatırımların üye ülkeler arasında düşmesine yol açmaktadır. Entegrasyon içi firmalar bu sayede tek üretim yerinden faaliyetlerinde verimliliği elde etme şansına sahip olmaktadır. Ancak bu durumun tam tersine üye ülkeler arasında elde edilen DYSY 1982-1993 arası dönemde hızla artmıştır. Bu artışa neden olan birçok faktör vardır. Yatay DYSY tek pazar programı ile düşüyor olsa bile, dikey DYSY'nin entegrasyon içerisindeki ülkeler arasında hızla arttığı belirtilebilir. ÇUŞ, topluluk içerisinde üretim süreçlerini, göreceli faktör donanımlarındaki farklılıkları kullanma yoluyla daha düşük maliyetler için çeşitli ülkelere yayarlar (Töre, 2000: 60). Bu tür DYSY, korunan yerel piyasalara hizmet amacı yerine üretimin çeşitli aşamaları için en verimli yerleri kullanma amacı taşır. Entegrasyon içi pazarlar her ne kadar birleştirilmiş de olsa, talepteki farklılıklar piyasaları kısmen bölünmüş bir yapıya sokar. Bu da ihracat yerine, firmaların DYSY'leri tercih etmesine yol açmaktadır (Töre, 2000: 64).

Sonuç olarak, başlangıçtan günümüze AB'nin entegrasyon süreci, hem dışarıdan elde edilen DYSY'leri, hem de entegrasyon içerisinde elde edilen DYSY'leri olumlu yönde etkilemiştir. Son yıllarda meydana gelen entegrasyon sürecindeki genişleme ve derinleşme, özellikle entegrasyon içi DYSY'lerde dışarıdan elde edilen DYSY'lere göre çok daha büyük bir artış yaşanmasına yol açmıştır.

3.1 Gümrük Birliğinin ve Tam Üyelik Beklentisinin Türkiye'ye Yönelik DYSY'ye Etkisi

Türkiye'de DYSY, 1980 sonrası alınan önlemlerle sınırlı bir artış göstermiş, daha sonra 1990'lı yıllarda 1997 Rusya Krizine kadar olan dönemde yıllık 500-700 Milyon Dolar aralığında seyretmiş, 1990'lı yılların tamamında yıllık ortalama 1 Milyar Dolar seviyesinde kalmış, 2001 Krizinden sonra ise ciddi bir artış sürecine girmiştir. 2003'te 1,694 Milyon Dolar'a, 2004'te 2,568 Milyon Dolar'a, 2005'te 9,786 Milyon Dolar'a ve 2006'da 19,600 Milyon Dolar'a yükselmiştir. Bu gelişimde 17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde yaşadığı olumlu gelişme etkili olmuştur. Bu tarihte Avrupa Konseyi aldığı kararlarla AB-Türkiye arasında katılım müzakerelerinin başlamasına ilişkin karar almıştır.

Türkiye'nin AB'ye tam üye olması, ekonomik kalkınma açısından son derece önemlidir. Şu ana kadar, birçok topluluk üyesi ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de DYSY'de küçümsenmeyecek bir artışın gerçekleşeceği aşikârdır. Özellikle AB üyesi ülkelere Türkiye'ye yönelik DYSY'de meydana gelecek gözle görülür bir artış, AB sürecinde Türkiye'ye büyük bir güç sağlayacaktır. Bu artış, tam üyeliğin gerçekleşmesi durumunda ise rekor düzeylere ulaşacaktır. AB'ye yeni giren ülkelerin üyelik sürecinde, AB ülkelerinin bu ülkelere üye olmadan önce buralarda yaptıkları DYSY'in etkisi oldukça fazla olmuştur.

AB'nin oluşum ve gelişim sürecinin bir adımı olan gümrük birliğinin, AB'yi oluşturan çekirdek altınının (Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) elde ettiği DYSY'ye olan etkisi daha önce belirtilmişti. Gerçekten de gümrük birliği, bir entegrasyon türü olarak elde edilen DYSY'yi itici bir unsur olmuştur. Buradan hareketle, Türkiye ile AB arasında 1995 yılında imzalanan ve 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği (GB) Anlaşması'nın hiç şüphe yok ki Türkiye'nin elde edeceği DYSY'ye kısa dönemde olmadıysa bile uzun dönemde büyük katkısı olacağı muhakkaktır.

GB Anlaşması'nın imzalanmasından bir yıl evvel, 1994'de, doğrudan yatırım izinleri 1,477 Milyon Dolar iken, 1995 yılına gelindiğinde 2,538 Milyon Dolara yükselmiş, yani %100'e yakın bir artış meydana gelmiştir. 1996 yılında ise bir önceki yıla göre %30'a yakın bir artış görülmüştür. Eğer verilen izinler açısından bakılırsa, GB Anlaşması'nın yapıldığı yıl ve takip eden yıl artışların olduğu ve GB'nin olumlu etkisi gibi algılanabilir. Ancak, verilen izinlerle yatırımların gerçekleşme oranları arasında, özellikle 1995-1996 döneminde önemli farklılıklar olmuştur. Bu ara dönemde 1994-1995 dönemine nazaran %2'lik bir küçülme yaşanmıştır (Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2001: 34).

1994-1995 dönemindeki meydana gelen genişlemenin önemli sebeplerinden biri, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizden kaynaklanan yabancı yatırımlardaki gerilemenin tersine dönmesidir. Buradan hareketle GB'nin gerçekleşen yatırımlara etkisinin hemen hemen sıfır olduğu belirtilebilir. 1997-1999 arası dönemde gerçekleşen yatırımlar 1 Milyar Dolar seviyesine bile ulaşamamıştır. 2000

ve 2001 yıllarında ise DYSY'de önceki yıllara nazaran büyük artışlar olmuştur. Bu artışlarda özelleştirme gelirleri ve haberleşme sektörünün payı büyüktür.

Bu rakamlardan çıkarılabilecek olan sonuç; Türkiye'nin GB Anlaşması sonucu izin verilen yatırımlarda iki yıl için artış yaşanmasına karşın gerçekleşen yatırımlarda bu anlaşmanın hiçbir etkisinin olmadığıdır. Bu durumun birkaç nedeni vardır. Türkiye'nin yıllardır içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, yasal mevzuattaki eksiklikler, bürokratik engeller, yatırım ortamının iyileştirilmesinde ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesinde yaşanan gecikmeler ve özelleştirme süreçlerinin beklendiği gibi işlememesi gibi birçok neden DYSY'nin gelmesinde önemli bir engel olmuştur.

Türkiye'ye gelen DYSY'ye göz atıldığında, uluslararası üretim ağına entegrasyonu sağlayacak dikey türde DYSY'nin gelmediği ya da çok sınırlı olduğu ortaya çıkar. GB sonucu kaldırılan gümrük sınırlamalarının DYSY'ye olan etkisi yatay türde yatırımlar üzerinde olumsuzdur. Pazar büyüklüğü ve gümrüklerin yüksek olması sebebiyle Türkiye'ye giren yatırımların büyük çoğunluğunun AB ülkelerinden gelmesi ise, bu yatay türde DYSY'nin, gümrüklerin kalkması sonucunda sınırlandırılmasına yol açmıştır. Ayrıca GB'nin birlik dışı ülkelere DYSY'yi artıran etkisi, AB'nin uyguladığı tarife dışı engeller sebebiyle son derece sınırlı kalmıştır.

AB'nin GB'ye rağmen Türkiye'ye uyguladığı ihracat ürünlerinde yerli içerik şartı da DYSY'ye engel olarak gösterilebilir. AB'nin açtığı anti-damping soruşturmasını incelendiğinde Türkiye'nin birçok ülkeye oranla daha fazla zarar gördüğü ortaya çıkar. Birçok firma, Türkiye aracılığı ile ürünlerini AB pazarına gümrüksüz sokmayı amaçlarken, AB bu amacı gümrük dışı sınırlamalar aracılığı ile engellemektedir.

Türkiye'deki tarifelerden kurtulma amacı taşıyan yatay nitelikli yapıda, gümrük engellerini aşmayı ve iç pazardan yararlanmayı amaçlayan DYSY, ülke içi satışları artırırken ihracata yönelmeyi engellemektedir. Bu gerçek Türkiye açısından da yaşanmaktadır. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı firmaların ihracattaki payı, dünya ortalaması ve Orta ve Doğu Avrupa ile karşılaştırıldığında düşük bir seviyede kalmaktadır (Karabalık, 1998: 17).

1999 yılı sonunda Helsinki Zirvesi'nde AB'nin tam üye adayı olarak kabul edilmesinin ülkenin elde ettiği DYSY'ye etkisi son derece sınırlı olmuştur. Özellikle tam üyelik görüşmelerine başlamış olan ilk grup ülkeler içerisinde yer alan adaylar için tam üyelik beklentisi, DYSY'yi çekmede önemli bir araç olurken Kopenhag siyasi kriterlerini tam olarak tutturamayan Türkiye için herhangi bir olumlu etki yaratmamıştır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin DYSY elde etme açısından AB'ye tam üyelik beklentisi temel faktörlerden biri değildir (Töre, 2000: 60-64).

Türkiye'nin adaylık sürecinde elde edilen yatırımlarda artış yaşanmamasının diğer bir nedeni, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile olan rekabetidir. Yapılan çalışmalar, benzer konumsal avantajlara sahip ülkelerin coğrafik olarak birbirine yakın olmak şartıyla entegrasyona gitmelerini DYSY'nin akış yönünü değiştirebildiğini açıklamaktadırlar.

Adaylık sürecine, diğer adaylardan geç başlanması ve özellikle ilk grup ülkelerle yaşanan rekabet, tam üyelikten gereğince faydalanılmasını engellemiştir. Diğer aday ülkelerin Türkiye'den önce tam üye olmaları, Türkiye'nin elde edeceği yatırımlarda olumsuz bir rol oynamayacaktır. Bugün aday ülkelerin

elde edilen DYSY'de geldikleri seviye beklenenin üzerindedir. Ayrıca, özelleştirme sürecinde birçok aday ülkenin sona yaklaşmış olması, gelecekte bir DYSY patlamasının yaşanmayacağını ortaya koymaktadır. Tam üyelik sürecinde yaşanacak bir gecikmenin, özellikle ilk grup ülkelerin elde ettikleri yatırımlarda diğerlerinin lehine bir kaymaya yol açma ihtimali yüksektir. Bu durumda Türkiye açısından avantaj yaratacaktır (Kargı ve Meder, 2005: 352).

İlk tam üyelik görüşmelerine başlayan aday ülkelerin üyelik kriterlerini karşılamadaki başarıları, bu ülkelerin tam üyeliğe ulaşacağı beklentisini artırmakta ve olumlu yönde etkilemektedir. Türkiye'nin ise Kopenhag kriterlerini bile istenilen seviyede karşılayamamış olması, tam üyelikten oldukça uzak olduğunun görünümünü ortaya çıkarmakta ve yatırımları diğer adaylar yönünde etkilemektedir. Türkiye'nin sahip olduğu dinamik ekonomi, büyük nüfus ve orta seviyedeki kişi başına gelir, pazar açısından DYSY açısından bölgede en avantajlı ülke konumuna sokmaktadır (Erdikler, 2005:18).

Eğitim seviyesinin AB standartlarına ulaştırılması, teknoloji ve haberleşme altyapısının geliştirilmesi ve AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi kısa vadede ekonomik açıdan alınması gereken önlemlerdendir. Başlıca özelleştirme alanlarında sürecin tamamlanması, yatırım teşvik faaliyetlerinin gözden geçirilip iyileştirilmesi ve yatırım teşvikleri için ayrılan fonların güvence altına alınması gibi önlemler ise yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik kısa vadeli önlemler olarak sayılabilir (Karluk, 1998: 294).

Sonuç olarak Türkiye, AB ile gerçekleştirdiği entegrasyon ile tam üyelik beklentisinden bir çok alanda şartları iyi olmasına rağmen faydalanamamıştır. Çok sayıda ülkede bu iki faktör DYSY'yi elde etmek açısından önemli bir uyarıcı unsur olarak kullanılırken, Türkiye'de bu faktörlerin kullanılmamasında, yatırım ortamının iyileştirilememesi ve kurumsal, siyasi, ekonomik faktörler çok önemli rol oynamaktadırlar. Bu unsurlarda iyileşme sağlanması halinde, Türkiye en büyük DYS yatırımcısı ortağı olan AB ülkelerinde sahip olduğu kurumsal avantajlar ve entegrasyonun etkisiyle DYSY çekebilecektir. Bu hem ihracat gelirlerini ve içeriğini değiştirirken hem de dünya ve AB ekonomisi ile entegrasyonu artıracaktır. Tam üyeliğe oldukça uzak gibi görünen Türkiye, AB'nin oluşumuna benzer bir süreç içerisinde önce ekonomik açıdan AB ülkeleri ile bütünleşecek, sonra ise siyasi açıdan bütünleşme arayışına girebilecektir.

4. Türkiye'nin Yeterince Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Çekmemesinin Nedenleri ve Yapılması Gerekenler

Bir ülkede DYSY'nın, o ülkenin GSYİH'ya oranının yüksekliğini belirleyen bir takım göstergeler söz konusudur. Bunlar arasında ülkedeki saydamlık, istikrarlı ve hızlı reel büyüme, düşük faiz oranı, öngörülebilir ve düşük enflasyon oranı, ılımlı döviz kuru dalgalanmaları, liberal dış ticaret ve döviz rejimleri, yatırım teşvikleri, uygun uluslararası vergilendirme düzenlemeleri öne çıkmaktadır.

Yıllarca yabancı yatırımcılar, ekonomik ve siyasal nedenlerden dolayı Türkiye'yi cazip bir ülke olarak görmemişlerdir. Zira Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye'ye gelen DYSY toplamı çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Her ne kadar 1980 sonrası, 1990 sonrası dönemlerde gözle görülür bir artış dikkati çekse de, dünyadaki DYSY ile karşılaştırıldığında yeterli görülmemiştir. Özellikle siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, içe dönük sanayileşme politikaları, ulusal paranın aşırı değerlendirilmesi

politikası, kambiyo kontrolleri, yoğun bürokrasi, hukuki düzenlemelerin yetersizliği, alt yapı yetersizliği, vergi yükünün ağırlığı, kamuoyundaki yabancı sermayeye karşı olumsuz tutum bunda etkili olmuştur.

Türkiye'nin DYSY'yi çekebilmesi açısından AT-Keamey Uluslararası Yatırım Güven Endeksi'ne göre rakip ülkeler arasında hangi sırada yer aldığı önem taşımaktadır. Bu endeks 33 ülkeden ve 16 sektörden 1000 büyük firmanın yöneticilerinden ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan verilerin değerlendirilmesiyle AT Kearney Danışmanlık Şirketi tarafından oluşturulmaktadır. Aşağıda Tablo 8'de bu endekse göre sıralamada ilk 10'a giren ülkeler ve Türkiye'nin sıralamadaki yeri gösterilmiştir.

Tablo 8. AT-Kearney Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksi

2005			2004	
Sıralama	Ülke	Ülke Skoru*	Sıralama	Ülke
1	Çin	2.197	1	Çin
2	Hindistan	1.951	2	ABD
3	ABD	1.420	3	Hindistan
4	İngiltere	1.398	4	İngiltere
5	Polonya	1.363	5	Almanya
6	Rusya	1.341	6	Fransa
7	Brezilya	1.336	7	Avustralya
8	Avustralya	1.276	8	Hong Kong
9	Almanya	1.267	9	İtalya
10	Hong Kong	1.208	10	Japonya
13	Türkiye	1.133	29	Türkiye

* Skorlar 0-3 aralığında ve yüksek skor yüksek yatırımcı güveni anlamındadır.

Kaynak: TC Başbakanlık HİM YSGM Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu, s. 7.

2004'de ilk 20 ülke arasına giremeyen ve 29. sırada yer alan Türkiye 2005'de 16 sıra yükselerek 13. sıraya yerleşmiştir. Hem 2004'de hem de 2005'de ilk sırada Çin yer almaktadır. Yine bir Asya ülkesi olan Hindistan her iki yılda ilk üçe girmeyi başarabilmiştir. İlk üçte yer alan diğer ülke ABD'dir. Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün Mayıs 2006 tarihinde hazırlanan raporda Türkiye'nin 2005'de endeksteeki yerinin yükselmesine neden olan faktörler olarak AB'ye üyelik durumu, enflasyonla mücadelede elde edilen başarı, yapılan reformlar ve ekonomik programları uygulamadaki kararlılık gösterilmiştir. Ancak Doğrudan Yabancı Sermayenin gittiği ülkedeki hukuk sistemi içerisindeki karşı karşıya kaldığı sorunların giderilmesinde ortaya çıkan süreç ve hukuki güvenliğin de bu yatırımların yöneliminde önemli bir etkiye sahip olduğu inkar edilemez bir gerçekliktir. Bu bakımdan ülkemiz açısından doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artışında uluslararası tahkim sözleşmesinin imzalanmasının da önemli bir etkiye sahip olduğu kabul edilmelidir. Bunun yanı sıra sermaye piyasası kanunu ve dış ticaret mevzuatında yapılan değişikliklerle getirilen teşvik ve uygulamalardaki kolaylıklar doğrudan yabancı sermayeyi özendiren uygulamalar olmuş, özellikle banka ve finans piyasalarında mevcut kuruluşların kolaylıkla el değiştirilebilmesi bu uygulamaların sonucunda ortaya çıkan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının başlıca sebebi olmuştur.

5. Sonuç ve Öneriler

Türkiye uzun yıllar DYSY için cazip bir ülke konumunda olmamıştır. Ancak son yıllarda yaşanan gelişmeler ÇUŞ'in başta bankacılık, parakende ticaret, otomotiv ve sanayiye ana girdi sağlayan sektörler olmak üzere Türkiye'ye ilgilerinin artmasına sebep olmuştur.

DYSY, uzun vadeli yatırımlar olduğu için, yatırımın yapılacağı ülkedeki makro değişkenler yatırım kararlarının alınmasında önemli rol oynamaktadır. Türkiye'de yıllardır süren yüksek oranlı kronik enflasyon, istikrarsız ekonomik büyüme ve politik sorunlar uzun vadeli plan yapmayı güçleştirmiştir (TCMB, 2002: 5).

Türkiye'de yapılan DYSY'nın miktarını artırmak için öncelikle siyasal ve sosyal istikrarın sağlanmasına, enflasyonun kalıcı olarak düşürülmesine, kamu kesimi reformunun yapılmasına, KİT'lerin özelleştirmesine, bütçe açıklarının azaltılarak kamu borçlanma gereğinin azaltılmasına, devletin küçültülerek etkin hale getirilmesine gerek vardır (Arıman, 2000: 138).

Bir ülkedeki siyasi istikrarsızlık ve popülist iktisat politikalarının uygulanması bir ülkenin DYSY'sini olumsuz etkileyen faktörlerin başında gelmektedir.

Kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması, vergi oranlarının düşürülmesi ve verginin tabana yayılması, kamu borçlanma gereğinin düşürülmesi, enflasyonun ve reel faizlerin düşürülmesi, bürokrasinin azaltılması yabancı yatırımcıların ülkeye gelişini teşvik eder.

DYSY, sermaye yatırımı ve konut yatırımı olarak ayrı ayrı düşünülebilir. Sermaye yatırımları üretken yatırımlar iken konut yatırımları üretken yatırımlar değildir. Türkiye'de üretim tesislerinin özelleştirme sürecinde ciddi bir yabancıya satılmasını tavn sergileyenler bulunurken, aynı şekilde yabancıların konut ve arazi alımları durumunda da yabancıların ülkeyi satın aldıkları gerekçesiyle karşı duruş sergileyenler bulunabilmektedir. Doğruluğu veya haklılığı tartışılacak böyle bir gerçek Türkiye'ye yabancı sermaye girişini elbette olumsuz etkilemektedir.

DYSY yapan firmanın bulunduğu ülke ile yatırımın yapılacağı ülke arasındaki siyasi ve iktisadi ilişkilerin seyri, siyasi iktidarların karşılıklı olarak izledikleri ve izleyecekleri muhtemel politikalar yabancı yatırımcılar tarafından analiz edilir. Üzerinde durulması gereken bir diğer husus da sermayeyi dışardan ithal eden ülkedeki siyasi ideolojilerin yabancı yatırımlarla ilgili görüşleri ve bunların yabancı yatırımlarla ilgili kararlarda etkin olup olmadıklarıdır. DYSY yapan yatırımcılar bazen en küçük bir siyasi karardan etkilenebilmektedirler. Siyasi istikrarın kurulamaması, siyasi iradenin değişmesi ve devlet rejimine zarar veren askeri darbeler de yabancı yatırımcıları olumsuz yönde etkilemektedir (Çanakçı, 2005: 14).

Türkiye'de DYSY olumsuz etkileyen faktörlerin yanı sıra, yabancı sermayeyi çekecek pek çok olumlu faktörün var olduğunu da belirtmek gerekir. Her şeyden önce Türkiye 70 milyonun üzerindeki nüfusu ile yüksek tüketim potansiyeline sahip bir ülke konumundadır. Her ne kadar alım gücü düşük ise de giderek artmaktadır. Toplam nüfusun üçte biri genç nüfustur. Böyle bir demografik yapı, Türkiye'nin oldukça genç ve dinamik bir işgücü potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. 7000 değişik ürünü 170 ülkeye ihraç eden, dinamik bir özel sektörü ve gelişen bir iç pazarı olan Türkiye,

dünya pazarlarıyla daha fazla bütünleşen serbest ve açık bir ekonomiye sahiptir.

Son yıllarda Türkiye'nin dış ticaret hacmi önemli ölçüde artış göstermiştir yıllık ortalama %6-7 gibi büyüme oranlarını yakalamış, enflasyonu tek haneli rakamlara düşürmüştür. Hem ulaşım, enerji ve yeterli teknolojik alt yapıya, hem de insan kaynakları açısından yabancı yatırımcı için cazip koşullara sahiptir. Kolay eğitilebilen vasıfsız işgücünün yanı sıra çok iyi eğitim görmüş bir yönetici sınıfı ve ortaklık yapabilecek son derece girişimci, dinamik bir insan gücüne sahip bulunmaktadır. İşgücü maliyetleri ve diğer üretim faktörleri de diğer ülkelere göre nispi olarak ucuz bulunmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2005: 107).

Türkiye coğrafik açıdan Avrupa, Asya ve Ortadoğu'nun merkezinde, tüm pazarlarla ilişki içinde olan jeopolitik bir konuma sahiptir. Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) verilerine göre Türkiye, dünyada ekonomisi en büyük 20 ülke içinde yer almaktadır. Türkiye özellikle tarım ve turizm alanlarının büyüklüğü ile önemli bir potansiyele sahiptir. Ayrıca Türkiye, dünyanın en liberal yabancı yatırım mevzuatlarından birine sahiptir. Türkiye ile AB arasında gerçekleştirilmiş olan Gümrük Birliği (GB) anlaşması da DYSY çekmek açısından etkili bir faktördür. AB pazarlarına girmek isteyen Uzak Doğu ülkeleri şirketleri, Türkiye'de DYSY yapmayı tercih edeceklerdir. Ancak; Ülkeler DYSY'dan daha fazla pay alabilmek için birbirleriyle kıyasıya rekabet ederken DYSY gittiği ülkelerde bazı kriterleri aramaktadır: DYSY'na verilen teşvikler kadar, ülkenin yaşam standardı, ülkede genel eğitim düzeyi, yabancı dil konuşma oranı, ülkenin doğal kaynaklarının varlığı, iç piyasadaki rekabet koşulları, vasıflı işgücü piyasasının varlığı, sendikalaşma, yasal mevzuat, iş ahlakı, genel olarak güvenlik durumu gibi kriterlere dikkat etmektedir. Ülkenin genel imajını yansıtan bu kriterler yanında siyasi istikrar, ekonomik istikrar, hukuki düzenlemeler, para ve sermaye piyasalarının derinliği ve işlerliği, kurum ve kuruluşlara, şirketlere ne derece güvenilirlik, rüşvet ve yolsuzluk gibi faktörlerde önem taşımaktadır. Bu anlamda ülkelerin ya da DYSY ile ilgili kuruluşların ülkenin tanıtımına özel bir önem vermeleri, böylece potansiyel yabancı yatırımcılara ülke ve sektörler hakkında detaylı bilgi paketi sunmaları büyük bir önem arz etmektedir. Ülkenin genel imajı olumlu tanıtıldıktan sonra yatırım yapılabilecek bölgeler ve sektörler hakkındaki bilgiler önem kazanacaktır. Bu anlamda arsa tahsisinden ulaşım imkanlarına kadar, verilen teşviklerden maliyet durumlarına kadar çeşitli bilgilerin yabancı yatırımcılara ulaştırılması gerekmektedir. Bu temel kriterlerin rakip ülke verileriyle karşılaştırmalı olarak, mümkünse tarafsız uluslararası bir kuruluşça bu karşılaştırmaların yapılmasının sağlanması ve bu yolla yabancı yatırımcıların bilgilendirilmesi ayrı bir öneme sahiptir.

Kaynaklar

- Ankan, A. (2000), "Türkiye'ye Daha Fazla Yabancı Sermaye Çekebilmek İçin İzlenmesi Gerekli Politikalar", TCMB, Ekonomik İstikrar ve Yabancı Sermaye Semineri, Ankara, 127–143,
- Çanakçı, İbrahim H. (2005), "Yatırım Ortamının İyileştirilmesi ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", ASOMEDYA (Ankara Sanayi Odası) Yayınları,
- Çongar, Yasemin ve Cem Sey (1989), "Tek Pazanın Eşiğinde Şirket Birleşmeleri: İspanya ve Türkiye, AET ile Birleşimde Yabancı Sermayenin Rolü", YASED Yayınları, İstanbul,
- Erdikler, Şaban (2005), "Yabancı Doğrudan Yatırımların Ekonomik Gelişmemiz Üzerindeki Etkileri", ASOMEDYA,
- Erdilek, A. (1988), "The Role of Foreign Investment in the Liberalization of the Turkish Economy", İçinde: T.F. Nas ve M. Odekon (Ed.), Liberalization and The Turkish Economy, Greenwood Press, New York,
- Karabalık, Hakan (1998), "Orta Avrupa Ülkelerinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Özelleştirme", Dış Ticaret Dergisi, Nisan, Sayı: 17,
- Kargı, Nihal ve Hafize Meder (2005), Türkiye'de Avrupa Birliği Doğrudan Yatırımları: Sektörel ve Bölgesel Analiz ve Tam Üyelik Durumunun Etkileri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,
- Karlık, Rıdvan (2000), "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı", Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye içinde, T.C. Merkez Bankası Yayınları, İstanbul,
- Kayalar, Tuncer (2005), "Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ülkemiz Ekonomisi ve Dış Ticaretine Etkileri", ASOMEDYA (Ankara Sanayi Odası) Yayınları,
- Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk (2000), Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, 11. Basım, Kasım, İstanbul,
- Kont, B. (1998), "Sermaye Girişleri ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye Deneyimi (1990–1996)", İçinde, V. Serin (Ed.), İktisat Politikası, Alfa Basımevi, İstanbul, 635–739.
- Meder, Hafize (2006), "Küreselleşmenin Türkiye'deki Reel Yatırımlara Etkisi: DYS Yatırımları", Küresel Trendler ve Türkiye'ye Yansımaları Sempozyumu, 20 Nisan 2006.
- Öniş, Z. (1994), "Transnational Corporations and Foreign Direct Investment in Turkey: The Experience of The 1980s", İçinde, F. Şenses (Ed.), Recent Industrialization Experience of Turkey in A Global Context, Greenwood Press, New York,
- Tandircioğlu, Haluk (2003), "Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 4,
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. 2001 Yılı Yabancı Sermaye Raporu, 2001.

http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin/ybs_rapor.pdf, (04.11.2006).

T.C. Merkez Bankası. Yıllık Rapor 1999, TCMB, Ankara, 2000.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu, Mayıs, 2006.

Töre, Nihat (2000), "Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri, Uzun İnce Yol Gerçekten Kısaldı Genişledi Mi?", Mercek Dergisi, Temmuz, Sayı:19, İstanbul, s. 60–64.